

מבוא

חוקים חברתיים שונים בחברה בה אנו חיים, יוצרים סביבה בה איסור ייחוד הוא כה פשוט להבנה, עד שכדברי הרמח"ל במסילת ישרים - "נגד מה שאמיתתו גלויה לכל, כך ההעלם ממנו מצוי מאד והשכחה רבה". במאמר זה ברצוני להציע אפשרות להסביר את שורשן של מחלוקות רבות שנפלו בדיני ייחוד.¹

מקור האיסור

בגמרא מובאת ברייתא העוסקת במקור לדיני ייחוד. "א"ר יוחנן משום ר' ישמעאל: רמז ליחוד מן התורה מנין? שנאמר: 'כי יסיתך אחיך בן אמך',² וכי בן אם מסית, בן אב אינו מסית? אלא לומר לך: בן מתייחד עם אמו, ואסור להתייחד עם כל עריות שבתורה".³ במסכת עבודה זרה ממשיכה הגמרא ומבהירה את איסור הייחוד מהתורה: "ייחוד דאורייתא דאשת איש, ואתא דוד וגזר אפי' אייחוד דפנויה".⁴ כלומר, בתורה נרמז איסור הייחוד עם עריות כאשר הן נשואות ואילו בבית דינו של דוד גזרו גם על הפנויות.

רוב הראשונים הבינו שאיסור ייחוד הוא איסור תורה, מלבד הסמ"ק שכתב את איסור ייחוד בין המצוות מדרבנן. הרמב"ם כותב שאיסור ייחוד הוא מדברי קבלה. הרב הבר מבין מלשון הכסף משנה שבדרך כלל דברי קבלה בלשון הרמב"ם הם דין דאורייתא, אולם לעניות דעתי, דברים שנאמרו מפי הקבלה

¹ עיקר המאמר מבוסס על דברי הרב הבר בספרו: "את צנועים חכמה" פרט למקומות בהן אכתוב את דעתי.

² דב' יג, ז.

³ קידושין פ, ע"ב.

⁴ עבודה זרה לו, ע"ב.

אינם שייכים בהכרח לעולם המושגים "דאורייתא" או "דרבנן", ולכן ניתן למצוא דברי קבלה שהעונש עליהם הוא כרת,⁵ כאלה שהעונש עליהם הוא מלקות,⁶ וגם כאלו שהם מדברי סופרים.⁷

הגר"א מסביר שגם הסוברים שאיסור ייחוד הוא מהתורה, הוא רק לאו הבא מכלל עשה.

מהות האיסור

אדר"ן, סמ"ג, והחינוך סברו שייחוד הוא סעיף של לא תקרבו.⁸ בעניין לא תקרבו נחלקו האחרונים אם הוא איסור עצמאי או גדר וסייג שקבעה התורה מהערייות. הרב שך כתב שייחוד הוא איסור עצמאי,⁹ אולם החזו"א דחה את הבנתו והסביר שהוא גדר וסייג לאיסור עריות.

גם כגדר וסייג, נחלקו אם הוא מחשש לאונס או לפיתוי. על פי התוס' לדעת ר' ירמיה בבבלי ור' ירמיה בירושלמי החשש הוא פיתוי ואילו לדעת רב אידי בבבלי ורב אמי בירושלמי החשש הוא אונס.¹⁰ מלשון הרמב"ם,¹¹ הסמ"ג,¹² הטור והשו"ע משמע שהחשש הוא פיתוי.¹³

⁵ רמב"ם הלכות איסורי ביאה יב, ו.

⁶ רמב"ם הלכות כלאים ט, יא.

⁷ רמב"ם הלכות אישות א, ו.

⁸ אדר"ן ב, ה"ב, סמ"ג ל"ת קכו, מג וספר החינוך מצווה קפת.

⁹ אבי העזרי איסורי ביאה כב.

¹⁰ עבודה זרה כה, ע"ב ד"ה "איכא בינייהו".

¹¹ רמב"ם הלכות איסורי ביאה כב, יב.

¹² ל"ת קכו.

¹³ אבה"ע כב, ח.

נשים האסורות בייחוד

המקור המובא בברייתא לעיל אוסר את הייחוד עם כל העריות הכתובות בתורה. הגזרה של בית דינו של דוד המלך אסרה גם את הפנויה. הגמרא שמיישבת את העובדה שבית דינו של דוד גזרו על הייחוד, על אף שהוא נאסר מהתורה, טוענת שייחוד דאורייתא דאשת איש.¹⁴ על פי דחייה זו ניתן לומר שהעריות האסורות בייחוד מהתורה הן עריות נשואות.

המשנה קובעת שמתייחד אדם עם אמו ובתו בקביעות. רב אסי מוסיף אף אחות ושמואל חולק עליו. הגמרא מציגה את מחלוקתם כמחלוקת תנאים.

תוס' הרא"ש, הרי"ד והסמ"ק פסקו כרב אסי ובירכו את המחמיר. הרמב"ם הטור והשו"ע העתיקו את לשון המשנה ולא הוסיפו את היתרו של רב אסי. היש"ש, וכנראה גם החזו"א הבינו שהר"ן מפרש את הרמב"ם כרב אסי, אולם רבינו ירוחם, הרדב"ז והחיד"א הבינו שהרמב"ם פסק כפשט המשנה ולא כרב אסי. גם האחרונים נחלקו להלכה. היש"ש, הפרישה, הח"מ, ההפלאה, החכמ"א, החקרי לב, החזו"א, האג"מ, הדבר הלכה והציץ אליעזר פסקו כרב אסי, ואילו הרדב"ז, הב"ש, העצי ארזים, הרב חיד"א וייתכן שגם הגר"א אסרו ייחוד עם אחות. הב"ח הוסיף להתיר אף בשאר יוצאי חלציו כבבתו, רבינו ירוחם והתוס' רא"ש הוסיפו להתיר ייחוד גם עם שאר קרובות בשר כאחותו ואילו הרש"ש הוסיף להתיר אף קרובות על ידי נישואים.

נמצא שישנן שלוש דרגות באיסור ייחוד: א. אשת איש. ב. נשים האסורות בביאה (אחותו, שאר קרובות, חייבי לאוין ועשה). ג. נשים המותרות בביאה (פנויה).

¹⁴ עבודה זרה לו, ע"ב.

זמן הייחוד

בדין אישה סוטה, אישה שמתייחדת עם אדם שבעלה חשד בה ובו שהם מקיימים קשר אסור, נאסרת על בעלה אך ורק אם שהתה עם האדם שהבעל חשד בו שיעור זמן מסוים.

מחד גיסא ניתן לומר שזמן הייחוד עם הסוטה אינו ייחודי לדין סוטה והוא זהה בכל איסורי הייחוד. מאידך גיסא ניתן לומר שדווקא בסוטה הקלו על מנת שלא לאסרה על בעלה רק בשיעור זמן ארוך מזה של ייחוד רגיל. מאידך גיסא ישנם גם צדדים להקל בייחוד שאין בסוטה, כך שייתכן שעל מנת לעבור על איסור ייחוד יידרש זמן רב יותר.

הרב הבר מעלה שלוש אפשרויות להעריך את שיעור הזמן האסור בייחוד: א. דבר הלכה ומנחת יצחק שיערו את שיעור הייחוד כשיעור ייחוד לענין סוטה. ב. שיעור זמן ארוך משיעור הנדרש לסוטה. כך נראה מהריטב"א והאג"מ. ג. פחות משיעור הדרוש לסוטה. כך סובר השו"ת להורות נתן.

פרוצים

במשנה מבואר כי אישה אחת יכולה להתייחד עם שני אנשים. הגמרא אוסרת את הייחוד אפילו עם כמה גברים כאשר הם פרוצים. לאחר מכן מובא סיפור שלפיו רב לא היה מוכן להתייחד עם אישה בנוכחות תלמידו משום שרק עם כשרים כ' חנינא בר פפי וחבריו, שעמדו בניסיון, התירה המשנה לאישה להתייחד.

הרמב"ם הטור והשו"ע פסקו לפי הסיפור שכיום אין אנשים כשרים ולכן אסור לאף אישה להתייחד אפילו עם כמה גברים. לדעת הרמ"א, לעומת זאת, רב נהג

במידת חסידות אולם המשנה פוסקת את ההלכה לרבים שאינם נחשבים פרוצים.

האחרונים כתבו שיש שתי דרגות של פריצות. לדעת החכמת אדם ושבת הלוי גם אדם שפרוץ לעבור על איסורים שאינם קשורים לעריות נחשב פרוץ ואילו הציץ אליעזר והרב הבר אדם ייחשב כפרוץ רק אם הוא פרוץ לעניין עריות.

שלוש רמות הייחוד

עולם הייחוד קבוע בנשמתו ברוחו ובנפשו של האדם. נפשו של האדם חומדת את העריות וכנגד חמדה זו נקבעו תקנות במחשבה בדיבור ובמעשה.

1. מחשבת הייחוד

כאשר מדובר באשת איש נאסרה אף המחשבה מהתורה, לא תחמוד. כל קשר עם אשת איש אפילו במחשבה עלול ליצור פגמים בעולמות עליונים ובקשר המיוחד בין איש לאשתו. ברמה זו האיסור אינו קשור לקרבה, הוא איסור עצמאי כנגד ערעור יסודות המשפחה. על כן הזמן הקצוב לייחוד ברמה זו קצר מהזמן הדרוש לסוטה, כל רגע עלול להביא לידי הרהור בלתי נשלט אף שזמנו כהרף עין. ברמה זו אין בעולם כשרים כר' חנינא בר פפי וחבריו, אין אפוטרופוס לעריות.

2. רוח הייחוד

בעריות שאינן אשת איש יש חלוקה בין עריות שיש ביניהן ובין האדם קשר משפחתי שבאופן טבעי יוצר קרבה שבמחשבה. יש עריות כאחותו שאין היצר גובר בהן ולכן נאסר עמן רק ייחוד באופן קבוע, שלא ייצור רגשות בלתי רצויים, מעבר לרגש המשפחתי הטבעי, שעלולים להביא לידי מעשה. בנשים אחרות האסורות בביאה נאסר הייחוד שעלול להוביל לפיתוח רגשות ולפיתוי. איסור זה

מקורו מדברי קבלה, חשש אמתי שבהיווצרותם של רגשות במקום אסור עלול האדם להגיע לידי איסור. הזמן הנדרש ברמה זו ארוך מהזמן הנדרש לסוטה משום שלאחר הקינוי רגלים לדבר שהסוטה כבר התרצתה לחשוד, הרגשות כבר התפתחו. ברמה זו גם האדם הסביר עשוי שלא לפתח רגשות בעייתיים ורוב בני האדם הם כשרים לעניין זה. פרצה בשאר איסורים עשויה להעיד על כך שהאדם אינו שולט ברגשותיו ובמקרים מסוימים של רווח אישי הוא עלול להתפתות לעבור עבירה.

3. נפש הייחוד

בימי דוד, לאחר מעשה אמנון ותמר, התברר שישנה רמה נוספת. רצוי שפנויה תיצור קשר אינטימי עם אדם לו היא ראויה להינשא. מתוך כך היא תחדל מלהיות פנויה. אלא שישנם פרוצים שאינם שולטים אף במעשיהם ועלולים לבוא לידי אונס. מעשה זה דורש זמן של מעשה אונס, בדומה לזמן הנדרש עבור מעשה הסוטה. על מנת להיכשל ברמה זו של ייחוד על האדם להיות מוחזק כפרוץ בעריות.

סיכום

מבחינה אטימולוגית הייחוד הוא יצירת יחד, אחדות, מיוחדות. איש ואישה שנמצאים במרחב מוגבל הופכים למיוחדים אחד בעיני השנייה ולהפך. הם מיוחדים משאר העולם שאינו נמצא יחד אתם באותו מרחב ויוצרים קשר מלאכותי שעלול להפוך אותם לאחד. מהרהור לא ניתן להתחמק, מהפיתוי קשה להתחמק ומהמעשה ראוי להתחמק. אסור שקשר מיוחד זה ייווצר במקום לא לו, במסגרת של לחצים ודחפים שאינם מובילים לשום מקום חיובי.